

su se pasionirano prihvaćali ovog *divovskog* zadatka, današnjim istraživačima je omogućeno da pristupe detaljnijem i obuhvatnijem istraživanju mikroregije. Skoro nepregledna literatura, neadekvatna naobrazba i nedovoljno istančan kritički aparat, postali su u novije vrijeme kamen spoticanja mnogih autora koji su se odvažili pristupiti pisanju lokalne monografije. To je rezultiralo pojavljivanjem velikog broja lokalnih historija često naslovljenih "Od najstarijih vremena do..."; čiji diletantski pristup već ostavlja trajne posljedice, s obzirom da su radovi ovog tipa namijenjeni prvenstveno neakademskoj čitalačkoj publici. Stoga će ova knjiga poslužiti kao školski primjer kako metodološki pristupiti istraživanju mikroregije, a svojom faktografijom i bogatim bibliografskim aparatom otvoriti vrata nadolazećim istraživačima.

Još uvijek je otvoreno pitanje pravnog položaja Usore i Soli, zatim pitanje rasprostiranja vlasteoskih posjeda i vladarskih domena na ovom području. Konfesionalna slika i vjerske prilike još uvijek *vape* za odgovorima. Jedan od pozitivističkih elemenata je činjenica da je ova knjiga pokrenula mnogo više pitanja i pored mnoštva odgovora koja je dala, te je na taj način ukazala na smjernice budućih istraživanja. Tek ćemo tada najbolje moći procijeniti vrijednost ovog djela.

Geografija kao prostorna horizontala i historija kao vremenska vertikala tvore koordinatni sistem na kojem se puno bolje i jasnije uočavaju povijesni tokovi. Jelena Mrgić, kao odlični poznavalac historijske geografije, na harmoničan način je posložila note na povijesnoj skali, koja je predstavljena u obliku sjeverne Bosne. Temeljno istraživanje navedenih aspekata, na osnovu podrobno pretresene izvorne

građe, daje jednu cjelovitu sliku davno razbijenog mozaika. Sigurno je da će ova knjiga zbog jednostavnog i razumljivog stila pisanja naći mnoge poklonike i da će za njom posezati kako akademska tako i šira javnost. Nadamo se da će ovo djelo biti podsticaj da uskoro čitamo mnogo više naučnih radova o sjevernoj Bosni, kojih svakako manjka.

Na samome kraju, ističemo da je za ovo djelo Jelena Mrgić dobila prestižnu Nagradu grada Beograda iz oblasti društvenih i humanističkih nauka za 2008. godinu ■

Nedim Rabić

Hans Magenschab, *Josef II.
Österreichs Weg in die Moderne.*
Wien: 2006, 287 str.

Iako u istoriji nije ostavio naročito upečatljiv trag u kontekstu dužine vladavine, habsburški vladar Josip II (1780-1790) je, zahvaljujući svojim radikalnim reformskim namjerama, postao jedan od najvećih fenomena evropske istorije, te je produkcija biografskih djela, kao i analitičkih pokušaja valorizacije pojedinih segmenata njegovog djelovanja, vrlo intenzivna i na početku 21. vijeka. Ono što Josipa II čini tako interesantnim istoričarima, a i čitalačkoj publici, jeste permanentna nemogućnost historiografije da jasno i konačno odgovori na pitanje koliko je on u svojim nastojanjima zaista bio liberalan i koliko je anticipirao neka moderna sociološka i državno-politička rješenja.

S obzirom da je njegova kratkotrajna samostalna vladavina ostavila dubok trag u historiji Austrije, Njemačke, srednje Evrope, Balkana, te Evrope u cjelini, percepcija njegovih aktivnosti uvijek je bila povezana sa, u nauci u osnovi vrlo nepotrebnim, intenzivnim emocijama. U tom smislu se historiografija 20. vijeka nije značajno razlikovala od historiografije 19. vijeka, kao i od samog historijskog naslijeđa 18. vijeka, gdje je jedan od bitnijih faktora za spoznaju lika i djela habsburškog vladara bilo njegovo izrazito negativno predstavljanje od strane Katoličke crkve, prvenstveno u kontekstu razračunavanja sa njegovim reformama usmjerenim ka ukidanju određenih crkvenih redova i zatvaranju manastira, te sofisticiranom stavljanju crkve pod državnu kontrolu. Ne samo taj segment nego i mnogi drugi aspekti njegove vladavine doživljavani su na vrlo različite načine, pa je osnova globalne percepcije Josipa II postala kontroverznost.

Kompleksnost spomenute kontroverznosti dodatno je intenzivirana kroz neopozivu činjenicu da je percepcija aspekata djelovanja Josipa II uvijek evoluirala u skladu sa aktuelnim političkim dešavanjima u svijetu i Evropi, što je često impliciralo ad hoc stvaranje konekcija između Josipa II i najrazličitijih političkih procesa. Tokom Drugog svjetskog rata neki njemački historičari, skloni nacional-socijalističkoj ideologiji, rado su karakterisali Josipa II kao začetnika "velikonjemačke" ideje, pravdajući na taj način u austrijskim okvirima "Anschluß" iz 1938. godine (npr. Viktor Bibl, *Kaiser Josef II. Ein Vorkämpfer der Grossdeutschen Idee* [Car Josip II. Prvoborac velikonjemačke ideje], Wien 1943). Danas historičari pronalaze sličnosti između nastojanja habsburškog vladara i savremenih društvenih reformi, naročito u Austriji i Njemačkoj. Na tom

tragu je i djelo Hansa Magenschaba *Josef II. Österreichs Weg in die Moderne* [Josip II. Austrijski put u moderno doba].

Sam predgovor Hansa Magenschaba otkriva da je riječ o djelu "ograničene ambicije". On prilikom pisanja nije imao namjeru da pokuša ponoviti ili prevazići domete koje je ostvario Paul von Mitrofanov u svojoj klasičnoj biografiji Josipa II, pisanoj prije gotovo 100 godina (Paul von Mitrofanov, *Joseph II. Seine politische und kulturelle Tätigkeit* [Josip II. Njegova politička i kulturna djelatnost], Wien-Leipzig 1910), a koja i danas važi kao faktološki i analitički jedno od najutemeljenijih djela o ovom habsburškom vladaru. Osim toga, on se nije namjeravao ni baviti određenim aspektima vladavine Josipa II, kako je to tokom posljednjih decenija više-manje uspješno demonstrirano u raznim djelima o čuvenom sinu Marije Terezije.

Štaviše, u predgovoru je Magenschab jasno naznačio da je, u dogovoru sa izdavačem, odustao i od naučnog aparata u samoj knjizi. Time je definitivno potvrđena njegova namjera da djelo učini više publicističkim, kako bi se povećala njegova otvorenost što široj čitalačkoj publici, te samim tim omogućio veći komercijalni uspjeh. To je imalo dodatan značaj tim prije što je djelo objavljeno (faktički, ono je preoblikovana verzija ranijih autorovih radova o Josipu II, kompiliranih od kraja sedamdesetih godina 18. vijeka!) u Beču, u godini kada je slavljena 250. godišnjica rođenja Wolfganga Amadeusa Mozarta, pa je publicistička produkcija vezana za 18. vijek upravo te godine dostigla sve rekorde u kontekstu kvantiteta, ali i prodaje. Ipak, Magenschab je od početka do kraja insistirao na naučnosti svog pristupa proučavanju života Josipa II. Ne može se poreći da je u određenim segmentima i uspio u tome,

ali u cjelini svakako nije.

Posebno upečatljiv je autorov neuspjeh da poveže aktivnost Josipa II sa savremenim političkim i socijalnim stremljenjima u Austriji. U uvodnom poglavlju, naslovljenom *Motiv. Ein roter Faden ins 21. Jahrhundert* [*Motiv. Crvena nit u 21. vijek*], Magenschab uporno nastoji da ukaže na kontinuitet pozitivnog naslijeđa Josipove vladavine u savremenoj Austriji i srednjoj Evropi, te tako ukaže na značaj i aktuelnost svog rada, ali ne podnosi nikakve validne dokaze za takve tvrdnje. On je inače vrlo hrabar i otvoren u svojim izjavama i očigledno je svjestan značaja koji njegovo djelo ima i u kontekstu određenih političkih pozicioniranja. Tako on u uvodnom poglavlju zaključuje: *Ali može se slobodno izjaviti: bez jozefinskih reformi velika regija između Visle i Drine, odnosno Srednjonjemačkog gorja i istočnih Karpata vjerovatno bi postala žrtva jedne vrste balkanizacije* (str. 11). Ovakav postkolonijalistički diskurs u kontekstu percepcije Balkana, naročito unutar segmenata zapadne i srednje Evrope, prisutan je već gotovo 100 godina upravo kroz konstantan transfer famoznog pojma "balkanizacija". Samo tradicionalističko pežorativno prizivanje balkanizacije sasvim sigurno ne čini Magenschabov pristup naročito modernim, a ni liberalnim ili konstruktivnim, što bi trebala biti jedna od osnovnih karakteristika savremene transmisije avangardnog naslijeđa Josipove vladavine.

Za istoričara je svakako bitnije suočavanje sa preciznošću u deskripciji mnogobrojnih geopolitičkih mehanizama koji su uslovljavali poteze Josipa II i cijele Austrije tokom druge polovine 18. vijeka. U tom kontekstu u Magenschabovoj biografiji austrijskog vladara mogu se pronaći neka vrlo interesantna mjesta. Već sam čin

vjenčanja Josipa II sa Izabelom od Parme, 1760. godine, autor vidi kao krucijalnu tačku provođenja u djelo koncepta Marije Terezije o približavanju habsburškoj burbonske (francuske) dinastije, putem stare habsburšketaktike sklapanja politički usmjerenih brakova. Nema sumnje da je takav koncept bio živ u glavi austrijske vladarke u samom tom trenutku, ali u relacijama sa tada svakako moćnijom Francuskom nije više igrao tako bitnu ulogu. Insistiranje na takvom konceptu činilo je njena nastojanja u osnovi arhaičnim, pa i današnji pokušaj pozitivne revalorizacije u osnovi neuspješne implementacije srednjovjekovnih taktika tokom druge polovine 18. vijeka djeluje sasvim arhaično. Sasvim je jasno da je austrijski kancelar Kaunitz-Rietberg bio krucijalna osoba za provođenje u djelo diplomatske revolucije (*Renversement des Alliances*) i da je geopolitička konstelacija uoči Sedmogodišnjeg rata (1756-1763) bila krucijalna osnova za stvaranje saveza Austrije i Francuske. Kasnije je taj savez bio formalno donekle učvršćen brakom budućeg francuskog kralja Luja XVI i Marije Antoanete, najmlađe kćerke Marije Terezije. Na kraju krajeva, Austriji savez sa Francuskom tokom cijelog svog trajanja (1753-1792) nije donio nikakve beneficije. Tvrdnja da je za stvaranje i održavanje tog saveza odlučujući bio brak budućeg austrijskog vladara sa princezom iz sporedne sjevernoitalijanske grane, ionako sporedne španske grane burbonske dinastije, nema nikakvo realno uporište. Sličnih paušalnih tvrdnji ima jako mnogo. To je, u osnovi, gotovo neizbježna posljedica izostavljanja naučnog aparata.

U opisu Josipovog braka Magenschab se po stilu značajno približava djelima koja se takođe pojavljuju posljednjih godina, a najčešće se determinišu kao "pseudoisto-

rija". Riječ je najčešće o romanima koji realnu deskripciju određenih događaja, dodatno potkrijepljenu sasvim autentičnim istorijskim izvorima, kombinuju sa fikcijom koja cijeli takav melanž čini unekoliko "atraktivnijim". U slučaju Josipa II klasičan primjer jednog takvog novijeg pristupa je roman Roberta Widla o ljubavi cara i njegove prve, tragično preminule supruge Izabele (Robert Widl, *Joseph II. und Isabella von Parma. "Roman einer wundersamen Ehe"* [Josip II i Izabela od Parme. "Roman o čudesnom braku"], Stieglitz 2003.). Takvih mjesta ima dosta u Magenschabovoj biografiji. On se voli baviti "egzibicionističkim" epizodama, kao što su lezbijska veza Josipove žene Izabele i Josipove sestre Marije Kristine ili Josipovi bračni i zdravstveni savjeti budućem francuskom kralju i mužu njegove sestre Marije Antoanete, prilikom carevog boravka u Parizu 1777. godine. Bez sumnje, ta mjesta čine knjigu pitkom i prijemčivom, ali, zajedno sa spomenutim nepreciznostima, dodatno opravdavaju na početku istaknuto nastojanje da studija ne bude striktno naučna.

Međutim, postoje segmenti Magenschabovog djela koji su prilično avangardni. On je posebno efikasan kada zalazi u aspekte psihološkog seciranja Josipove ličnosti. On ispravno uočava deformite u razvoju careve ličnosti i traži njihove uzroke u djetinjstvu i permanentnom sukobu sa dominantnom majkom, naročito u godinama kada je Josip II imao funkciju koregenta (1765-1780), u osnovi, sa sasvim ograničenim ingerencijama. U tom kontekstu Magenschab sasvima ispravno zaključuje kako je nestrpljenje Josipa II da, nakon smrti svoje majke i samostalnog nastupanja na prijesto, 1780. godine, za što kraće vrijeme učini što više kako bi državu oformio po svojim vizijama koje

nisu samo formalno bile zasnovane na želji da njegovi podanici žive što bolje. Faktički, to je bio jedan od ključnih razloga za pravljenje grešaka. Iako je Josip II u čitavoj istoriji habsburške dinastije bio vladar koji je u odnosu na sve svoje prethodnike i nasljednike najviše bio sklon praktičnom djelovanju na terenu, a najmanje ispraznim apoteozama o božanskom porijeklu carske vlasti, ni on nije bio imun na nemogućnost realnog procjenjivanja određenih situacija, jer je život koji je vodio, bez obzira na sve mogućnosti koje su pred njim stajale, bio sasvim limitirajući u mnogim segmentima. Po pravilu, on nije želio oko sebe okupljati savjetnike koji bi mu pomagali u takvim problemskim situacijama, te je gotovo sve poslove nastojao obavljati sam, što je prevazilazilo mogućnosti pojedinca, makar se radilo i o vrlo inteligentnom i obrazovanom čovjeku kakav je on svakako bio. Magenschab je dobro uočio da je Josipova briga za dobrobit cijele države bila psihološka supstitucija za njegovu fundamentalnu nemogućnost da se brine za bilo kojeg čovjeka kao pojedinca.

Posebnu pažnju Magenschab je posvetio odnosu Josipa II i Mozarta, opet u skladu sa osnovnom trendovskom orijentacijom 2006. godine. U tom smislu je, međutim, ostao vrlo površan, te se deskripcija tog odnosa, bez pretjerivanja, nije značajno pomjerila od scenarija filma *Amadeus*, Miloša Formana. U samom Beču je posljednjih decenija objavljeno isuviše mnogo kvalitetnog materijala o slavnom kompozitoru, pa i o aspektima njegovog odnosa sa habsburškim vladarom, da bi se tako paušalni pristup mogao smatrati zadovoljavajućim (npr. iscrpan katalog sa izložbe posvećene 200. godišnjici Mozartove smrti, u koji je inkorporiran prateći Zbornik radova - *Zaubertöne. Mozart in Wien*

1781-1791, Ausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien im Künstlerhaus 6. Dezember 1990 – 15. September 1991, Wien 1991).

Posljednji segmenti knjige govore o Josipovom angažmanu u ratu protiv Osmanlija 1788-1791, u koji je Austrija ušla u sklopu saveza sa Rusijom. U deskripciji čuvenog susreta Josipa II i Katarine II na Krimu 1787. godine i predstave sa "Potemkinovim selima" Magenschab se opet približava infantilnom egzibicionističkom poigravanju sa naracijom, što rezultira potpunom nepreciznošću. Kompleksni mehanizmi koji su Austriju uveli u rat protiv Porte nisu gotovo ni dodirnuti, nego se naracija fokusira na navodnu Josipovu pretjeranu fascinaciju lažnom ruskom demonstracijom moći na Krimu. Prikaz samog angažmana cara u ratu tokom 1788. godine prvenstveno je povezan sa epizodom o njegovoj nespretnosti koja je rezultirala povlačenjem iz istočnog Banata, te bolešću koju je zaradio u močvarnim oblastima oko Dunava i Save, što je kasnije i dovelo do njegove smrti. Uopšte, deskripcija posljednjih godina Josipovog života vrlo je isprekidana i konfuzna, te se u mnogim slučajevima čini da se Magenschab nije pretjerano trudio da zaista objasni razloge koji su se doticali revolucionarnih previranja unutar Habsburške monarhije, mada je s pravom primijetio da je revolucija u austrijskoj Nizozemskoj 1789. godine bila potpuno suprotna od događaja koji su započeli u Parizu iste godine, te da je sasvim pogrešno događaje u Briselu posmatrati kao refleksiju francuskih revolucionarnih početaka.

Takvo "preskakanje" je jedna od osnovnih slabosti ove knjige. Amplitude između

mjesta u kojima se Magenschab trudi da upravo na "psihološkoj" osnovi objasni naj-sitnije detalje pojedinih situacija i mjesta gdje vrlo paušalnim ocjenama brzo prelazi preko uistinu krucijalnih situacija isuviše su velike da se ne bi odrazile na generalnu percepciju kvaliteta. Magenschabov pokušaj je vrijedan pažnje, jer je neopozivo svjedočanstvo da se i u očima izdavača "šira čitalačka publika" posmatra kao uravnoteženija i obrazovanija cjelina, kojoj je potrebno ponuditi ozbiljniji sadržaj. I pored toga, sasvim je jasno da se u spomenutoj knjizi moglo ponuditi više. Ključni dokaz je sama, u osnovi, vrlo oskudna bibliografija koja je navedena na kraju. Iz nje je vidljivo da je Magenschab po pravilu koristio starija djela, što je impliciralo arhaičnost u mnogim njegovim stavovima. Značajno je da nije koristio djelo britanskog profesora Dereka Bealesa o životu Josipa II do 1780. godine (Derek Beales, *Joseph II. Volume I: In the Shadow of Maria Theresa 1741-1780* [Josip II. Prvi dio: u sjenci Marije Terezije 1741-1780]), Cambridge 1987), koje je rađeno na osnovu višegodišnjih arhivskih istraživanja. Za objektivnu naučnu percepciju Josipa II takođe je značajno da je profesor emeritus Univerziteta Cambridge upravo ovih dana, nakon 22 godine, objavio drugi i posljednji dio svoje velike biografije (Derek Beales, *Joseph II. Volume II: Against the World, 1780-1790* [Josip II. Drugi dio: Protiv svijeta 1780-1790] Cambridge 2009). Novo Bealesovo djelo će svakako nastojati pomjeriti granice postojeće naučne percepcije, pa će i budući napori ekvivalentni ovom Magenschabovom pokušaju morati biti mnogo zahtjevniji ■

Boro Bronza